

فرهنگ اعلام و اسامی خاص شاعران، ادبا و فلاسفه در چهارمقاله عروضی

سمانه سام نژاد کروکی

کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی و دبیر مدارس متوسطه اول شهرستان ریگان

چکیده

نام پژوهش حاضر فرهنگ اعلام و اسامی خاص دبیران، شاعران، ادبا و فلاسفه در چهارمقاله نظامی عروضی است درتدوین آن از آثار نویسندگان و اندیشمندان همچون: تاریخ ادبیات ذبیح الله صفا، چهارمقاله نظامی عروضی، لغت نامه دهخدا و... بهره برده ام. نظامی عروضی از شعرا و نویسندگان قرن ششم هجری است. از شعر وی اکنون جز چند قطعه هجا که چندان پایه شعری ندارد چیزی به دست نیست، ولی درنثر مقامی بس عالی داشته است چهارمقاله وی یکی از بهترین نمونه انشاء پارسی است وی گذشته از شیوه شاعری و صنعت دبیری در فن طب و نجوم نیز مهارتی به سزا داشته. وی مردی اهل فضل بوده است و طبعی لطیف داشته و از جمله شاگردان معزی است و در علم شعر ماهر بوده است.

واژگان کلیدی: نظامی عروضی، چهارمقاله، شعرا، ادبا، دبیران، فلاسفه.

مقدمه

چهارمقاله در قرن ششم هجری تألیف شده است، از قدیمی ترین متون نثر ادب فارسی است. از لحاظ تحقیقات ادبی، حائز اهمیت بوده و از کهن ترین منابعی است که درباره فردوسی اطلاعات نسبتاً مفصلی ارائه می دهد.

نظامی عروضی از شعرا و نویسندگان قرن ششم هجری است. از شعر وی اکنون جز چند قطعه هجا که چندان پایه شعری ندارد چیزی به دست نیست، ولی در نثر مقامی بس عالی داشته است چهارمقاله وی یکی از بهترین نمونه انشاء پارسی است وی گذشته از شیوه شاعری و صنعت دبیری در فن طب و نجوم نیز مهارتی به سزا داشته. وی مردی اهل فضل بوده است و طبعی لطیف داشته و از جمله شاگردان معزی است و در علم شعر ماهر بوده است.

چهارمقاله ممزوجی است از سبک قرن پنجم و سبک قرن ششم یا از شیوه نثر مرسل قدیم و نثر فنی جدید، و از این راه که جامع هردو شیوه و نماینده هردو قرن است. نیز قابل تقدیر و شایان توجه است، چه هم لطایف زبان محاوره و آداب و اخلاق و طرز معیشت عصر را در او می توان دید و هم صنایع و بدایع نوظهور ادبی را.

بیان مسئله

ابوالحسن نظام الدین یا نجم الدین احمد بن عمر بن علی سمرقندی معروف به نظامی عروضی از نویسندگان و شعرای قرن ششم هجری قمری است. از شرح حال، تاریخ تولد و فوت او اطلاع دقیقی در دست نیست. شهرت نظامی در نیمه اول قرن ششم و تولدش قطعاً مدتی پیش از 500 ق بوده و به یقین تا 552 ق در قید حیات بوده است. نظامی در چهار رشته شاعری، دبیری، طب و نجوم مهارت داشته است بی تردید شهرت نظامی مرهون کتاب گرانقدرش چهارمقاله است. چهارمقاله یا مجمع النوادر از کتاب های ادبی بسیار مهم فارسی است. اطلاق نام چهارمقاله به سبب اشتغال بر مقالات چهارگانه است. اهمیت آن به چند علت است، یکی آنکه از آثار کهن فارسی است که حدود 550 قمری نگاشته شده، دوم به سبب آنکه بسیاری مطالب تاریخی و شرح حال مشاهیر که در هیچ منبع تاریخی و ادبی از آنها ذکری نرفته، در آن آمده است و سوم به سبب ویژگی نگارش و داشتن نثر زیبا و مملو از صنایع ادبی، از جمله ایجاز لفظ و اشباع معنی، سلاست کلام و سجع های قوی است. تاریخ تألیف کتاب در ضمن آن ذکر نشده، اما بنا بر شواهد تاریخی بین 552 - 551 ق نگارش یافته و به ابوالحسن حسام الدین علی بن فخرالدین مسعود، برادرزاده ملک شمس الدین محمد بن فخرالدین مسعود، پادشاه معروف غوری تقدیم شده است. چنان که از نام آن پیداست، این کتاب مشتمل بر چهار باب است در بیان شرایط چهار طبقه از مردم که پادشاهان محتاج آنان هستند، یعنی دبیر، شاعر، منجم و طبیب. در ذیل هر مقاله با انشایی مُزین و مصنوع شرح شرایط مخصوص هر یک از چهار طایفه و حدود ده حکایت تاریخی مناسب آمده است.

سوالات تحقیق

آیا نظامی عروضی شاعر است؟

آیا در چهارمقاله نظامی درباره شاعران و نویسندگان مطالبی رابیان کرده است؟

آیا نظامی شاعری شیعی است؟

آیا نظامی در چهارمقاله به اسامی خاص اشخاص اشاره کرده است؟

ضرورت انجام تحقیق

در انجام یافتن این مقاله برآنیم تا به معرفی هریک از شاعران، ادبا، دبیران و فلاسفه در چهار مقاله بپردازیم.

اهداف تحقیق

مهمترین هدف پایان نامه حاضر معرفی اسامی شعراء، ادبا، دبیران و فلاسفه در چهارمقاله نظامی عروضی است.

هدف دیگر معرفی اجمالی زندگینامه نظامی عروضی و معرفی آثارش است.

روش تحقیق

درباره نحوه تدوین این پژوهش باید گفت که این پژوهش متکی بر روش فیش برداری (برگه نویسی) بوده و استفاده از فرهنگ های معتبری همچون: فرهنگ شش جلدی دکتر محمد معین، لغت نامه دهخدا است.

شعرا و ادبا در چهارمقاله

* استاد ابوالحسن علی بهرامی سرخسی

از مشاهیر شاعران عصر اول غزنوی است. وی علاوه بر شعر در علوم ادبی نیز ماهر و مشهور بود. نام وی را نظامی عروضی علاوه بر آنکه در ردیف شاعران بزرگ آل سبکتکین آورده، در مورد دیگر در شمار مؤلفان کتب علمیه ادبیه ذکر کرده و دو کتاب بنام «غایه العرویین» «کنز القافیه» بدو منسوب داشته و گفته است هرکس بخواهد در شعر استاد شود بعد از فراهم آوردن مقدماتی که مورد نظر نظامی عروضی است باید در گرد تصانیف استاد ابوالحسن السرخسی البهرامی گردد چون غایه العرویین و کنز القافیه و ازینجا معلوم می شود که تصانیف مذکور بهرامی از امهات کتب در علوم شعری بوده است (دهخدا، 1377: ذیل واژه ابوالحسن).

شاهد مثال از چهارمقاله: «و گرد تصانیف استاد ابوالحسن السرخسی البهرامی گردد» (همان/ 49).

* عبدالسید رشیدی

سیدالشعراء، استاد ابومحمد رشیدی سمرقندی، از سخنسرایان نامی قرن ششم هجری. قدر ماوراءالنهر است. کنیه و لقب او را ابورشید عبدالله یا عبدالسید نیز نوشته اند. رشیدی با عمیق در روزگار سلطان خضرین ابراهیم مداح زن سلطان (ستی زینب) و مورد توجه او بود تا کار وی بالا گرفت و لقب سیدالشعراپی یافت میان او و عمیق کدورتی در گرفت و عمیق اشعار او را در خدمت خضرخان به بی نمکی وصف کرد و او در جواب عمیق را هجو کرد. عوفی چند تصنیف از جمله زینت نامه را بدو نسبت داده است. از ویژگیهای اشعار رشیدی اشتغال آن بر صنایع لفظی و معنوی و مهارت شاعر در به کار بردن آنهاست. میان وی و مسعود سعد نیز مکاتبه و مشاعره بود. او علاوه بر مدح پادشاهان آل افراسیاب سلطان سنجر سلجوقی را نیز ستوده است. استاد

ابومحمد رشیدی سمرقندی از سخن سرايان نامی قرن ششم ه ق در ماوراءالنهر است. کنیه و لقب او را ابورشید عبدالله یا عبدالسید نیز نوشته اند. رشیدی با عمیق در روزگار سلطان خضرین ابراهیم مداح زن سلطان (ستی زینب) و مورد توجه او بود. تا کار وی بالا گرفت و لقب سیدالشعرایی یافت

میان او و عمیق کدورتی در گرفت. و عمیق اشعار او را در خدمت خضرخان به بی نمکی وصف کرد. و او در جواب عمیق را هجو کرد عوفی چند تصنیف از جمله زینت نامه را بدو نسبت داده است

از ویژگیهای اشعار رشیدی اشمال آن بر صنایع لفظی و معنوی و مهارت شاعر در بکار بردن آنهاست. میان وی و مسعود سعد نیز مکاتبه و مشاعره بود او علاوه بر مدح پادشاهان آل افراسیاب سلطان سنجر سلجوقی را نیز ستوده است (دهخدا، 1377: ذیل واژه رشیدی).

سیدالشعرا، استاد ابومحمد رشیدی سمرقندی. از سخنسرایان نامی قرن ششم ه ق. در ماوراءالنهر است. کنیه و لقب او را ابورشید عبدالله یا عبدالسید... نیز نوشته اند. رشیدی با عمیق در روزگار سلطان خضرین ابراهیم مداح زن سلطان ستی زینب و مورد توجه او بود تا کار وی بالا گرفت و لقب سیدالشعرایی یافت. میان او و عمیق کدورتی در گرفت و عمیق اشعار او را در خدمت خضرخان به بی نمکی وصف کرد و او در جواب عمیق را هجو کرد (معین، 1380: ذیل واژه رشیدی).

« شاهد مثال از چهارمقاله : روزی در غیبت رشیدی از عمیق پرسید که شعر عبدالسید رشیدی را چون می بینی؟ » همان / (76).

*نظامی عروضی

نظامی عروضی سمرقندی نویسنده ایرانی سده ششم هجری و نویسنده کتاب چهارمقاله است.

احمد بن عمر بن علی سمرقندی، مکنی به ابوالحسن، ملقب به نظامالدین یا نجمالدین، و معروف به نظامی عروضی، از نویسندگان و شاعران قرن ششم هجری قمری است. در اواخر قرن پنجم در سمرقند زاده شد. پس از کسب علوم مقدماتی در سمرقند، در سالهای ۵۰۴ تا ۵۰۶ رهسپار خراسان شد. در سال ۵۰۶ در بلخ به خدمت عمر خیام، و در سال ۵۱۰ در طوس به خدمت امیر معزیرسید وی به دربار ملوک آل شنسب پیوست و سالها مداحی شاهان آن سلسله را می کرد. کتاب معروف خویش مجمع النوادر مشهور به چهارمقاله را در حدود سالهای ۵۵۱-۵۵۲ ه ق به نام ابوالحسن حسامالدین علی بن فخرالدوله مسعود برادرزاده ملک شمسالدین محمد پادشاه غوری تألیف کرد (دهخدا، 1377: ذیل واژه نظامی).

ابو الحسن نظام الدین یا نجو الدین احمد بن عمر بن علی سمرقندی مشهور به نظامی عروضی. نویسنده و شاعر قرن ششم هجری. در اواخر قرن پنجم در سمرقند ولادت یافت، و پس از تحصیلات مقدماتی به خراسان رفت. و به دیدار خیام و معزی نایل شد. نظامی عروضی به دربار ملوک آل شنسب وابسته بود. و سالها مداحی شاهان آن سلسله میکرد و کتاب مجمع النوادر مشهور به چهارمقاله را بنام فخرالدوله مسعود برادر زاده ملک شمس الدین محمد غوری تألیف کرد. این کتاب بین سالهای 551 و 552 هجری تألیف شده و مطالب آن بیان شده و مطالب آن بیان شرایطی است که در چهار طبقه از مردم -

که بزعم مصنف پادشاهان محتاج بدیشان می باشند، یعنی - دبیر شاعر، منجم، طبیب - باید مجتمع باشد. در عین حال بسیاری از مطالب تاریخی و تراجم مشاهیر اعلام را که در کتب ادبی و تاریخی دیگر یافت نمیشود نیز شامل است (معین، 1380: ذیل واژه نظامی).

ابو الحسن نظام الدین یا نجم الدین احمد بن عمر بن علی سمرقندی، نویسنده و شاعر سمرقندی در مولد خویش سمرقند به کسب علوم مشغول بود سپس به خراسان رفت. در بلخ به خدمت عمر خیام رسید. در طوس به امیر معزی پیوست و مدتی از شاگردان وی بود و از همین اوان به خدمت ملوک غوری آل شنسب رسید. در پزشکی و ستاره شناسی دست داشت. اثر معروف وی مجمع النوادر است که چهار مقاله مشهور است و از نمونه های برجسته نثر پارسی به شمار می رود (انوری، 1381: 1146).

شاهد مثال از چهارمقاله: « بنده مخلص و خادم متخصص احمد بن عمر بن علی النظامی العروسی السمرقندی که چهل و پنج سال است » (همان/5).

دبیران وفلاسفه در چهارمقاله

* ابوالحسین احمد بن محمد السهیلی

احمد بن محمد السهیلی وزیر ابوالعباس مأمون بن محمد خوارزمشاه، او مردی حکیم طبع و فضل دوست و کریم النفس بود. و از اینرو در دوره او عمده حکمای بزرگ عصر همه به خوارزم گرد شده و در سایه حمایت او و ابوالعباس مأمون پادشاه دانش پرور به رفاه و بی نیازی میزیستند و آنگاه که محمود غزنوی علمای دربار او را به غزنه طلب کرد و ابوعلی بن سینا و ابوسهل مسیحی رغبت پیوستن به خدمت محمود نکردند به اشاره وزیر و هم خوارزمشاه پیش از بار دادن رسول محمود، ابوعلی و ابوسهل را پنهانی به گرگان فرستادند تا از آنجا به ری شوند و دیگران را چون ابوریحان و ابونصر و ابوالخیر که خود خواهان رفتن به دربار محمود بودند به غزنه فرستادند (دهخدا، 1377: ذیل واژه احمد).

شاهد مثال از چهارمقاله: « ابوالعباس مأمون خوارزمشاه وزیری داشت نام او ابوالحسین احمد بن محمد السهیلی مردی حکیم طبع و کریم نفس و فاضل و خوارزمشاه همچنین حکیم طبع و فاضل دوست بود » (همان/121).

* ابو نصر عراق

ابونصر منصور بن علی بن عراق جیلانی معلم **بیرونی** در **گیلان** به دنیا آمد و در سال ۳۹۶ شمسی به دستور سلطان محمود به دار آویخته شد. **ریاضی دان** و **منجم مسلمان**؛ یکی از سه تن کسانی که کشف شکل مغنی را به وی نسبت داده اند. در ۱۰۰۷ - ۱۰۰۸ میلادی تحریر بهتری از **اگر منلاوس فراهم ساخت**. آثار متعددی در باب مثلثات و نجوم به وی منسوب است. عمر خیام او را کاشف قضیه سینوسها در مثلث کروی می دانست. مشهور ترین اثر وی پاسخ او به شاگردش ابوریحان درباره مقاله سیزدهم کتاب اصول اقلیدس است. از کتابهای معروف او می توان به مانالائوس فی الاشکال الکریه که ماکس کراوزه ریاضی دان معروف آلمانی به آلمانی ترجمه کرده است اشاره کرد. او شاگرد ابوالوفا بوزجانی بود (دهخدا، 1377: ذیل واژه ابونصر).

شاهد مثال از چهارمقاله: « اما ابو نصر عراق برادرزاده خوارزمشاه بود» (همان/121).

*ابوبکر دقاق

عارف، حافظ قرآن، قاری و محدث. اصل وی از دینور بود، و در شام می‌زیست و به شیخ شامی‌ها معروف بود. وی از اقران ابوعلی رودباری و شاگرد زقاق کبیر بود و با جنید بغدادی و ابوبکر مصری صحبت داشته است. و از مشایخ وقت، و در میان همطبقه خود به جلالت موصوف بود. قرآن را نزد ابوبکر بن مجاهد فراگرفت و از سعید بن عبدالعزیز حلبی و ابوبکر خرائطی و ابوبکر دقاق حدیث شنید. عبدالوهاب میدانی از راویان دقی است. در صد و بیست سالگی در گذشت. این شخصیت در «تاریخ بغداد» تحت عنوان زقی آمده است (دهخدا، 1377: ذیل واژه دقاق).

شاهد مثال از چهارمقاله: « در سنه اثنی عشره و خمسمایه در بازار عطاران نشابور بردکان محمد منجم طیب از خواجه امام ابوبکر دقاق شنیدم» (همان/112).

*احمد حسن میمندی

وی پدر وزیر احمد حسن میمندی است که در حرف الف یاد شده است. حسن در زمان سبکتکین عامل بست بوده و به اتهام اختلاس کشته شده است

تا سال 416 هـ. ق. وزارت سلطان محمود را داشت و مردی فاضل و کاردان بود سلطان او را در سال 416 معزول و در قلعه کالنجر محبوس ساخت اما بعد از مرگ محمود جانشین او مسعود. میمندی را از زندان خارج نمود و به وزارت گماشت. این وزیر در سال 424 پس از دو سال وزارت مسعود در گذشت. میمندی مردی لایق و فاضل بود ولی بزبان فارسی دلبستگی نداشت و عربی را بر آن ترجیح میداد و به همین علت در دوران وزارت خویش دستود داد تا دفاتر دولتی را که در زمان وزارت اسفراینی به فارسی نوشته میشد به عربی بنویسند خواجه ابوالفتح عبدالرزاق ابن احمد بن حسن میمندی از سال 436 هـ. ق.

به وزارت سلطان مسعود غزنوی رسید. گویند دیوان‌ها که به روزگار وزیر ابوالعباس اسفراینی از تازی به فارسی در آورده بودند دیگر بار به تازی باز آورد. ابوالقاسم احمد بن حسن میمندی، شمس الکفاه، (متوفی محرم 424) وزیر معروف غزنویان، که این مقام را در سلطنت محمود و مسعود در دو نوبت به مدت چهارده سال عهده دار بود. با توجه به حسن تدبیر و هوشمندی و شخصیت میمندی و نیز کامیابی وی در مملکت داری باید او را از رجال و سیاست‌پیشگان مهم آن روزگار به شمار آورد. پدر احمد میمندی، حسن نام داشت و در دوره سبکتگین غزنوی، عامل بست بود اما حاسدان او را به خیانت در اموال متهم کردند و به دستور سبکتگین کشته شد. محمد بن عبدالجبار عتبی... می‌گوید: «بعد که سبکتگین حقیقت را کشف کرد، پیشیمان شد اما سودی نداشت

شرح حال نویسان میمندی، معلومات وی و نیز مهارتش را در دبیری و اداره امور مالی مملکت و کفایتش را در وزارت ستوده و از سخاوتمندی‌اش یاد کرده‌اند. در آن عصر معمولاً وزیران تجربه کافی در دبیری می‌اندوخته‌اند و چنین سابقه‌ای در کارشان بسیار لازم و مفید بوده است. میمندی فقط دبیری ماهر و توانا نبود بلکه در ادب نیز دست داشت؛ چنانکه توقیعاتش مشهور

بود. نظامی عروضی مطالعه توقیعات میمندی را در ردیف ترسل صاحب ابن‌عباد، مقامات بدیع‌الزمان همدانی و حمیدالدین بلخی و به عنوان سرمشق ترسل به دبیران سفارش می‌کند (دهخدا، 1377: ذیل واژه حسن).
شاهد مثال از چهارمقاله: «خواجه بزرگ احمد حسن میمندی را بر ایشان رحمت آمد» (همان/31).

*اسکافی

از عجائب امر اسکافی آن بود که وی در رسائل سلطانیات (یعنی مکاتبات رسمی دولتی) دارای اولین درجه بود و هیچ کس بیای او نمی رسید ولی در اخوانیات (یعنی مکاتبات دوستانه) از عهده برنمی آمد و عجز و قصور او بمنتهی درجه بود. و نیز ثعالبی گوید: اسکافی در علو رتبه در نثر و انحطاط درجه در نظم مانند جاحظ بود. ابوالقاسم علی بن محمد دبیرنوح بن نصر و عبدالملک بن نوح بود و در اوایل سلطنت پادشاه اخیر (350 - 343 ه. ق.) در گذشته استنیشابوری. او را رسالتی است (دهخدا، 1377: ذیل واژه اسکافی).

شاهد مثال از چهارمقاله: «اسکافی دبیری بود از جمله دبیران آن سامان - رحمهم الله - و آن صنعت نیکو آموخته بود» (همان/22).

*حسین بن علی میکال

ابو عبدالله حسین بن علی میکالی، ملقب به رئیس الرؤسا، از چهره‌های برجسته عصر مسعود غزنوی است که به دست سلجوقیان اسیر شده و باعث تداوم نفوذ و اعتبار خاندان میکالی تا دوره طغرل سلجوقی گردید. نظامی عروضی نوشته است که وی در زمان سلطان محمود، از سوی وی مأموریت یافت که به دربار ابوالعباس مأمون خوارزم‌شاه رود و دانشمندی چون ابن سینا، ابوسهل مسیحی و ابوریحان بیرونی را با خود به غزنین بیاورد خواجه حسین بن علی میکالی ... یکی از افاضل و امثال عصر و اعجوبه‌ای بود از رجال زمانه اما بعید نیست نظامی عروضی که در چهارمقاله مرتکب پاره‌ای از اشتباهات تاریخی شده، در این باره نیز به خطا رفته باشد (دهخدا، 1377: ذیل واژه حسین).

شاهد مثال از چهارمقاله: «و رسول وی خواجه حسین بن علی میکال بود» (همان/122).

*سید اسمعیل جرجانی

پزشکی ایرانی بود که به عربی و فارسی می‌نوشت. او در ۴۳۴ قمری از جرجان در شرق دریای خزر برخاست و در دربار خوارزم برآمد و در ۱۱۳۵ - ۱۱۳۶ میلادی مطابق با ۵۳۱ قمری، درگذشت.

وی رساله‌ی طبی مفصلی به فارسی نوشت به نام ذخیره خوارزمشاهی، که احتمالاً اندکی پس از ۱۱۱۰ میلادی، برای قطب‌الدین محمد پادشاهی‌اش از ۱۰۹۷ تا ۱۱۲۷ میلادی، تألیف شده است. احتمالاً این نخستین دائرةالمعارف طبی بود که به جای عربی به فارسی نوشته می‌شد و از کتب پایه و جامع در پزشکی سنتی امروز است (دهخدا، 1377: ذیل واژه اسماعیل).

زین الدین ابو ابراهیم اسماعیل بن حسن جرجانی (گرگانی) ، پزشک ایرانی ؛ در نیشابور و گرگان تحصیل کرد . در حدیث از شاگردان ابوالقاسم قشری و در علم پزشکی از شاگردان ابن ابی صادق بود . مدتی نیز ریاست بیمارستان خوارزم را به عهده داشت . همچنین مدتی از عمر خود را در خراسان و چندی در خوارزم در خدمت قطب الدین محمد و پسرش اتسز خوارزمشاه گذراند و سر انجام به دربار سلطان سنجر راه یافت . در علوم مختلف متبحر بود. پزشکی و سایر علوم را با نوشته های خود (معین، 1380: ذیل واژه جرجانی).

شاهدمثال از چهارمقاله: « از کتب وسط ذخیره ثابت قره یا منصوری محمد زکریاء رازی یا هدایله ابوبکر اخونیی یا کفایه احمد مزح یا اعراض سید اسمعیل جرجانی با --- تمام بر استادی مشفق خواند» (همان/122) .

*عبدالواحد جوزجانی

ابوعبیدالله عبدالواحد بن محمد جوزجانی ۹۸۰م - ۱۰۳۷م شاگرد و شرح دهنده آثار [پورسینا](#) بوده است. او در سال [۴۰۳ق](#) به خدمت پورسینا پیوست نامبرده در [جوزجان](#) متولد شده و تا پایان عمر استاد در خدمت او زیست. هنگام وزارت بوعلی در خدمت [شمس الدوله](#)، او از بوعلی تقاضا کرد کتابهای [ارسطو](#) را شرح کند. جوزجانی بر قسمت ریاضیات [نجات](#) و قسمت ریاضی و موسیقیدانشنامه [علایی](#) به سبک خود کتاب افزوده است. مرگ او را ده سال پس از مرگ پورسینا و در سال [۴۳۸ق](#) دانسته‌اند (دهخدا، 1377: ذیل واژه عبدالواحد) .

شاهدمثال از چهارمقاله: « چون صبح صادق بدمیدی شاگردان را با دادی چون: کیا رئیس بهمنیار و ابومنصور بن زیله و عبدالواحد جوزجانی و سلیمان دمشقی و من که با کالیجارم تا بوقت اسفار سبقها بخواند یعنی و در پی او نماز کردیمی» (همان/ 130) .

نتیجه گیری

چهارمقاله از قدیم مورد توجه ادیبان و فاضلان بوده است یکی از منابع مهم در علم طبابت ، فن نویسندگی و... است چهارمقاله بعد از تاریخ بیهقی و قابوس نامه و سیاست نامه از مهم ترین کتب ادبی کلاسیک به شمار می آید، زیرا به سبب روانی لفظ و وضوح مطالب و مجسم داشتن معانی و وصف کامل و ایجازهای بسیار لطیف نظیر ندارد .

از آنجا که در این کتاب از چهار فن، دانش دبیری، شاعری، طب، و نجوم، در چهار گفتار جداگانه سخن رفته است، از قدیم به نام چهار مقاله معروف شده است. کتاب در بین سالهای ۵۵۱ و ۵۵۲ به یکی از شاهزادگان آل شنسب تقدیم شده است. مصنف کتاب ابوالحسن نظام الدین یا نجم الدین احمد بن عمر بن علی سمرقندی معروف به نظامی عروضی از شعرا و نویسندگان قرن ششم هجری بوده که از شعر وی جز چند قطعه هجا به جا نمانده است. لیکن چنانچه از محتوای کتاب بر می آید، این نویسنده نثر خوبی داشته و کتاب چهارمقاله ی او از نمونه های برجسته ی نثر و انشای فارسی است. وی گذشته از شاعری و دبیری در فنون طب و نجوم هم مهارت داشته و حکایت هایی که در چهار مقاله ذکر می کند گواه این نکته است .

منابع

- 1- انوری، حسن، (1381)، فرهنگ اعلام سخن، ج3، تهران، انتشارات سخن.
- 2- دهخدا، علی اکبر (1377)، لغت نامه، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم از دوره جدید
- 3- رضازاده شفق، صادق، (1341)، تاریخ ادبیات ایران، انتشارات دانشگاه شیراز، شیراز.
- 4- شفیعی کدکنی، محمد رضا (1366) صورخیال در شعر فارسی، تهران، انتشارات آگاه.
- 5- صفا، ذبیح الله (1379)، تاریخ ادبیات در ایران، تهران، انتشارات سپهر، چاپ، 4ج.
- 6- عروضی سمرقندی، نظامی، (1381)، چهارمقاله، تصحیح کامل احمدنژاد، تهران، انتشارات زوار.
- 7- عوفی، محمد (1391)، لباب الالباب، تصحیح عزیزالله علیزاده، تهران، فردوس.
- 8- فروزان فر، بدیع الزمان، (1369)، سخن و سخنوران، تهران، خوارزمی.
- 9- معین، محمد، فرهنگ فارسی، (1380) تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم، 6ج.
- 10- هدایت، رضاقلی خان، (1382)، مجمع الفصحا، مقدمه مظاهرمصفا، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- 11- یان، ربیکا، (1383)، تاریخ ادبیات ایران، ترجمه ابوالقاسم سری، تهران، سخن.